

Nr 12

*Utlåtande i anledning av väckt motion om anknýtande av äkten-
skapets rättsverkningar till lysningen i stället för till
vigseln.*

Första lagutskottet har behandlat en inom riksdagen väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 36 i andra kammaren av herr Sjöholm. I motionen hemställes att riksdagen måtte besluta hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag till sådan omreglering av bestämmelserna för lysning och vigsel som i motionen åsyftas.

Motionen

I motionen anföres till en början följande:

Bestämmelserna om lysning och vigsel torde vara i behov av viss reformering. Nuvarande förhållanden anknýter äktenskapets juridiska rättsverkningar till en akt av religiös eller allmänt solenn innebörd. På grund av bristen på borgerliga vigselförrättare ser sig många nödsakade att viga till äktenskapet under religiösa former av sådan art att de förutsätter en religiös tro hos kontrahenterna som dessa ej sällan saknar. Detta kan inte vara tillfredsställande vare sig ur kyrkans eller de medverkandes synpunkt. Det är ägnat att profanera vad de verkligt troende håller för heligt och det skänker åt de agerandes medverkan ett drag av hyckleri, varifrån de borde ha kunnat befrias. Det händer dessutom icke så sällan att vigselförrättare försättes i samvetsnöd inför uppgiften att viga kontrahent som tidigare varit gift men erhållit äktenskapsskillnad. Sådan samvetsnöd bör respekteras, vilket försvåras eller omöjliggöres när, såsom nu är fallet, vigseln är en akt av blandad religiös och juridisk betydelse. Den juridiska innebörden gör att vigselförrättaren icke kan lägga enbart religiösa aspekter på sin vilja att officiera.

Med stöd av det anförda anser motionären det ändamålsenligt och följderiktigt att anknýta äktenskapets juridiska rättsverkningar till en separat rättshandling, lämpligen då lysningsförfarandet. Sedan lysning förevarit och äktenskapshinder icke anmålts eller uppdagats, bör äktenskapet sålunda vara juridiskt fullbordat. Självklart skall kontrahenterna sedermera efter fritt skön kunna besegla sitt förbund med kyrkans välsignelse eller borgerlig solennitet.

Avslutningsvis framhåller motionären att formerna för kungörande av lysning och utfärdande av lysningssedel (dåmera äktenskapsbevis) bör tagas under omprövning i samband med en reformering av ovan antytt slag. Vidare bör förfarandet läggas under lämplig profan handläggning.

Bihang till riksdagens protokoll 1967. 9 saml. 1 avd. Nr 12

Gällande rätt

Bestämmelserna om *vigsel* återfinnes i 4 kap. giftermålsbalken. Äktenskap kan ingås antingen med kyrklig eller borgerlig vigsel. Valfrihet mellan de båda formerna föreligger så till vida, att kontrahenterna alltid äger erhålla borgerlig vigsel, så snart de över huvud taget är berättigade att ingå äktenskap. En sådan konstruktion brukar benämnas *fakultativt civiläktenskap*.

Kyrklig vigsel äger rum inom svenska kyrkan eller inom annat trossamfund. Rätt till vigsel inom svenska kyrkan föreligger, om de trolovade eller en av dem tillhör svenska kyrkan. Kyrklig vigsel inom annat trossamfund än svenska kyrkan kan ske, om Kungl. Maj:t medgivit att vigsel må förrättas inom samfundet samt de trolovade eller en av dem tillhör samfundet. Sådan vigselrätt har tillerkänts flertalet av de i Sverige förekommande trossamfundet.

Beräffande *förrättare av kyrklig vigsel* gäller att till vigsel inom svenska kyrkan äger de trolovade välja vilken präst inom kyrkan de önskar men att endast präst i församling, av vilken endera är medlem, är skyldig att viga. Inom annat trossamfund förrättas vigsel av den som är behörig därtill enligt Kungl. Maj:ts förordnande.

Med *borgerlig vigsel* kan, såsom ovan angivits, äktenskap ingås oavsett om de trolovade ägt erhålla kyrklig vigsel eller ej.

Behörig att *förrätta borgerlig vigsel* är enligt närmare bestämmelser som Konungen meddelar lagfaren domare i allmän underrätt och den som länsstyrelsen särskilt förordnar till vigselförrättare. Domare är icke skyldig att förrätta vigsel på annan tid än under tjänstetid vid domstolens kansli. Bestämmelser om tjänstgöringstid för särskilt förordnad vigselförrättare meddelas av länsstyrelsen.

Beräffande *vigselceremonien* föreskrives, att de trolovade, som skall vara samtidigt tillstädes inför vigselförrättaren, skall inför denne avgiva sitt ja och samtycke till äktenskapet samt att kontrahenterna därpå skall av vigselförrättaren förklaras för äkta makar. I övrigt skall lända till efterrättelse, vid vigsel inom svenska kyrkan föreskrifterna i kyrkohandboken, vid vigsel inom annat trossamfund dess kyrkobruk och vid borgerlig vigsel de bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelat.

Vigsel skall i regel föregås av *lysning*, varom gives bestämmelser i 3 kap. giftermålsbalken. Lysningen förrättas av kyrkliga befattningshavare och sker som regel i den församling, där kvinnan är kyrkobokförd. Om mannen ej är kyrkobokförd i samma församling skall han, då lysning sökes, förete intyg (*äktenskapsbetyg*) om vad kyrkoböckerna i hans församling innehåller angående hans behörighet att ingå äktenskap. Äktenskapsbetyget kungöres i kyrkan i mannens församling och gäller i två månader. Vid begäran om lysning skall prästen i lysningsförsamlingen undersöka om några hinder mot äktenskapet föreligger. Denna hindersgranskning sker genom att

prästen granskar kyrkoböckerna och i vissa fall kräver särskilda intyg. Befinnes hinder ej föreligga utfärdar prästen *lysningssedel*, som genom utfärdarens försorg kungöres i kyrkan tre söndagar i rad. Har lysning fullbordats och har hinder icke i vederbörlig ordning anmälts eller eljest blivit kunnigt, har prästen att då så begäres utfärda *lysningsbevis*. Efter lysningen skall vigsel ske inom fyra månader. Överskrides denna tid måste ny lysning ske.

Historik

Kyrklig vigsel blev hos oss obligatorisk genom 1734 års lag. Under senare hälften av 1800-talet tillkom genom flera särskilda författningar borgerlig vigsel. Civiläktenskapet fick därvid huvudsakligen karaktären av s. k. nödciviläktenskap; endast i särskilda undantagsfall fanns valfrihet. Först genom en lag år 1908 om äktenskaps ingående kom den borgerliga formen att stå öppen för alla. Under *förarbetena till 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning* berörde *lagberedningen* frågan om möjligheten att alltid kräva borgerlig vigsel men anförde, att krav på borgerlig vigsel kunde för många bli ett kännbart tvång. Statistiken visade oförtydligt, att det övervägande flertalet föredrog den kyrkliga vigseln. Om den borgerliga formen blev obligatorisk, skulle säkerligen ett stort antal kontrahenter önska erhålla kyrklig välsignelse av sitt äktenskap. Det skulle bli förenat med både omgång och kostnader att anlita både prästen och den borgerliga myndigheten. Vidare framhöll beredningen bl. a., att det hos oss ej fanns någon motsvarighet till de stridigheter mellan olika kyrkosamfund eller mellan stat och kyrka som i främmande länder kunnat åberopas till stöd för systemet med obligatoriskt civiläktenskap.

Frågan om obligatoriskt civiläktenskap har därefter behandlats bl. a. i samband med tillkomsten av 1951 års religionsfrihetslag. *Dissenterlagskommittén* var för sin del övertygad om att det ej fanns anledning att införa borgerlig vigsel som enda legala form för äktenskaps ingående. De borgerliga vigslarna utgjorde endast resp. 6,5, 7,3 och 5,8 procent av samtliga vigslar åren 1925, 1935 och 1945, och det skulle vara ett alltför radikalt ingrepp att genom införande av obligatoriskt civiläktenskap fråntaga den kyrkliga vigseln dess rättsverkningar. Enligt kommitténs uppfattning var dessutom det religiösa momentet ägnat att bidra till att stärka den äktenskapliga gemenskapen.

Föredragande departementschefen fann i *proposition nr 100 till 1951 års riksdag* (s. 91), under åberopande av statistiken och avgivna yttranden, att frågan om obligatoriskt civiläktenskap i huvudsak hade blott teoretiskt intresse. Frågan om införande av obligatoriskt civiläktenskap togs upp motionsledes. I *utlåtande nr 1 år 1951* avvisade *särskilda utskottet* ifrågavarande motioner. Enligt utskottet var det uppenbart att, så länge kyrklig vigsel

begagnades i så stor omfattning som statistiken gav vid handen, vårt system var mera praktiskt än obligatoriskt civiläktenskap. Det tillgodosåg också den enskildes valfrihet och anknöt till folkets sed. Utskottet framhöll emellertid, att den borgerliga vigseln borde ske på ett sätt som motsvarade vigselns betydelse för kontrahenterna och att antalet borgerliga vigselförrättare borde ökas. Vid ärendets behandling i kamrarna stannade dessa i olika beslut, varför frågan om utredning om införande av obligatoriskt civiläktenskap föll.

I yttrande över motioner vid 1959 års riksdag rörande prästs vigselskyldighet berörde *första lagutskottet i utlåtande nr 16 år 1959* även frågan om införande av obligatoriskt civiläktenskap. Utskottet ansåg underlag ännu ej föreligga för en så genomgripande reform och anförde, att krav därpå ej heller på senare tid rests från deras sida som begärde uppmjukning av vigselplikten.

Vid 1963 års riksdag aktualiserades genom motioner ånyo frågan om obligatoriskt civiläktenskap. Motionerna remitterades till familjerättskommittén, 1958 års utredning kyrka—stat, Stockholms rådhusrätt, domkapitlet i Visby och Stockholm, statistiska centralbyrån samt Sveriges frikyrkoråd. Utredningen kyrka—stat samt statistiska centralbyrån förklarade sig icke kunna ta ställning till motionärernas förslag. Övriga remissinstansers yttranden gick i avstyrkande riktning. *Första lagutskottet* anförde i sitt av riksdagen godkända *utlåtande i ämnet nr 45 år 1963*, att det ringa antalet fall av borgerlig vigsel i vårt land ej kunde tolkas som ett direkt uttryck för allmänhetens principiella inställning till vigselformerna. Det kunde antagas att den kyrkliga formen i många fall valdes av yttre, praktiska skäl; i varje församling fanns i regel tillgång till kyrklig vigselförrättare, medan borgerlig fanns på ett betydligt mindre antal platser. Vidare kunde det enligt utskottet antagas, att den kyrkliga formen var mer attraktiv, eftersom vigselceremonien vanligen fick en värdigare inramning. Mången gång valdes nog också den kyrkliga formen av ren traditionsbundenhet och utan närmare överväganden. Uppenbarligen hade emellertid den kyrkliga vigseln alltjämt en stark förankring. Utskottet anförde att detta förhållande och den omständigheten att gällande ordning gav valfrihet visade, att frågan om övergång till obligatoriskt civiläktenskap ej utgjorde ett problem som var i behov av en snar lösning. Utskottet erinrade vidare om att utredningen kyrka—stat sagt sig komma att taga upp ett flertal spörsmål rörande kyrkans civila förvaltningsuppgifter och i samband därmed även frågan om obligatoriskt civiläktenskap. Motionerna avstyrktes därför. Utskottet framhöll därvid vikten av att de båda vigselformerna fick faktisk likställighet genom ökat antal borgerliga vigselförrättare och värdiga lokaler för borgerlig vigsel.

I detta sammanhang må erinras om *första lagutskottets utlåtande nr 36 år 1964* i anledning av proposition angående avveckling av magistrats- och kommunalborgmästarinstitutionerna, m. m. I utlåtandet anförde utskottet

att det särskilt i större kommuner kunde bli behövt att utse en eller flera förrättare av borgerlig vigsel på ort, där ordinarie vigselförrättare redan finnes. Genom en sådan anordning torde, enligt utskottet, kunna vinnas bl. a. den fördelen, att man lättare får tillgång till borgerlig vigselförrättare, som är beredd att tjänstgöra även på lördagar och helgdagsaftnar. Utskottet erinrade om att lämpliga vigselförrättare torde stå att finna bland de kommunala förtroendemännen och att genom förordnande av sådana befolkningen utanför centralorterna mången gång torde komma att på ett lämpligt sätt tillförsäkras möjlighet till borgerlig vigsel. Riksdagen godkände utskottets utlåtande.

Efter framställning av 1953 och 1957 års kyrkomöten har inom justitiedepartementet av hovrättspresidenten Björn Kjellin utarbetats en promemoria med förslag till *ändrad lydelse av 4 kap. 3 § giftermålsbalken*. Utredningen utmynnar i förslag att första stycket i berörda lagrum skall få följande innehåll: »Till vigsel inom svenska kyrkan kunna de trolovade anlita den präst inom kyrkan, som de själva åstunda och som därtill är villig. De äga erhålla vigsel i församling endera tillhör av präst som därtill förordnas.» Det sålunda framlagda förslaget innebär alltså att vigselkyldigheten lyftes bort från den enskilde prästen och i stället lägges på den prästerliga organisationen. 1963 års kyrkomöte har i anledning av motion i ämnet för sin del antagit förslaget.

Familjerättskommittén har i betänkandet »Äktenskapsrätt» (SOU 1964: 35) uttalat, att en ordning med obligatoriskt civiläktenskap otvivelaktigt skulle innebära ökad omgång och besvär för stora flertalet. Att införa obligatoriskt civiläktenskap endast för att nå en lösning av frågan om prästs vigselkyldighet kan enligt kommittén ej komma i fråga. Ej heller i övrigt föreligger enligt kommitténs mening tillräckliga skäl för reformen. Kommittén framhåller också att intet av de övriga nordiska förslagen i ämnet upptager obligatoriskt civiläktenskap.

Familjerättskommitténs betänkande har remissbehandlats. Flertalet remissinstanser har i sina yttranden icke framfört erinran mot kommitténs förslag. I några remissvar har emellertid förordats obligatoriskt civiläktenskap. Två olika alternativ har därvid framförts, nämligen dels att vigselns rättsverkningar anknyts till lysningsförfarandet, dels att borgerlig vigsel blir obligatorisk.

I motioner vid 1966 års riksdag hemställdes att riksdagen måtte begära tillsättandet av en utredning med uppgift att inkomma med förslag om obligatoriskt civiläktenskap. I sitt *utlåtande (nr 15 år 1966)* över motionerna erinrade *första lagutskottet* om vad som från dess sida uttalats i ämnet vid 1963 års riksdag samt anförde:

Härefter har familjerättskommittén framlagt betänkande med förslag till ändringar i giftermålsbalken. Frågan om obligatoriskt civiläktenskap har under remissbehandlingen ånyo aktualiserats. Betänkandet är för närva-

rande föremål för övervägande inom justitiedepartementet. Vidare må anmärkas att 1958 års utredning kyrka—stat kommer att behandla åtskilliga spörsmål rörande kyrkans civila förvaltningsuppgifter och i samband därmed även frågan om obligatoriskt civiläktenskap.

Med hänsyn till det sålunda pågående arbetet på området och då de skäl, som utskottet anförde år 1963, alltjämt synes bärande, får utskottet hemställa, att förevarande motioner icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I en reservation av fyra ledamöter med hemställan om bifall till motionerna uttalades bl. a. följande:

Enligt utskottets mening är det principiellt oriktigt att de civila myndigheterna, som ensamt har avgörandet beträffande samtliga övriga rättsliga förhållanden kring äktenskapet, icke har samma ställning beträffande vigselakten. Härtill kommer att de redan tidigare påtalade olägenheterna med gällande ordning synes ha ökat sedan frågan sist behandlades. Enligt utskottet måste det därför eftersträvas att få till stånd en annan lösning. Enda vägen härför torde vara att införa obligatoriskt civiläktenskap och sedan överlåta åt parterna att själva avgöra, om de efteråt vill genomgå kyrklig vigsel. Hur det obligatoriska civiläktenskapet skall utformas kan såsom i motionerna anförts icke bedömas utan en särskild utredning. Härvid bör enligt utskottet närmare övervägas den under remissbehandlingen av familjerättskommitténs betänkande framförda tanken att knyta rättsverkningarna till lysningsförfarandet.

Riksdagen följde utskottet.

Utskottet torde slutligen få hänvisa till den delvis fylligare redogörelsen för den historiska bakgrunden och förslaget till ändring av 4 kap. 3 § giftermålsbalken, som återfinns i utskottets utlåtande nr 45 år 1963.

Utskottet

Enligt giftermålsbalkens bestämmelser ingås äktenskap med kyrklig eller borgerlig vigsel. Rätt till borgerlig vigsel föreligger så snart de trolovade över huvud taget är berättigade att ingå äktenskap, medan för kyrklig vigsel därjämte fordras att åtminstone en av de trolovade tillhör det trossamfund, inom vilket vigseln avses skola förrättas.

I förevarande motioner hemställas om utredning och förslag till sådan ändring av bestämmelserna att äktenskapets rättsverkningar anknyts till lysningsförfarandet i stället för såsom nu till vigseln. Som framgår av den ovan lämnade redogörelsen är civiläktenskapet enligt den gällande ordningen fakultativt. Ett genomförande av motionärernas förslag skulle närmast vara att jämställa med införande av obligatoriskt civiläktenskap. Detta spörsmål har tidigare vid flera tillfällen behandlats av utskottet. I utlåtande år 1963 i anledning av motioner i ämnet anförde utskottet att det ringa antalet borgerliga vigslar visserligen inte kunde tolkas som ett direkt uttryck för allmänhetens principiella inställning till vigselformerna, men att den

kyrkliga vigseln uppenbarligen hade en stark förankring. Detta förhållande och den omständigheten att gällande ordning ger valfrihet visade enligt utskottet att frågan om övergång till obligatoriskt civiläktenskap ej utgjorde ett problem, som var i behov av snar lösning. Utskottet framhöll vidare vikten av att de båda vigselformerna fick faktisk likställighet genom ökat antal borgerliga vigselförrättare och värddiga lokaler för borgerlig vigsel. I enlighet med utskottets hemställan beslöt riksdagen att motionerna icke skulle föranleda någon åtgärd. I utlåtande till förra årets riksdag erinrade utskottet jämväl om att familjerättskommittén framlagt betänkande med förslag till ändringar i giftermålsbalken och att frågan om obligatoriskt civiläktenskap ånyo aktualiserats under remissbehandling av betänkandet. Utskottet framhöll att kommitténs förslag var föremål för övervägande inom justitiedepartementet och anmärkte också att 1958 års utredning kyrka-stat skulle behandla åtskilliga spörsmål rörande kyrkans civila förvaltningsuppgifter och i samband därmed även frågan om obligatoriskt civiläktenskap. Med hänsyn till det sålunda pågående arbetet och då de skäl som utskottet anfört år 1963 alltjämt syntes vara bärande, hemställde utskottet att motionerna icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen godkände utlåtandet.

Någon omständighet som föranleder ett ändrat ställningstagande i frågan om obligatoriskt civiläktenskap har icke inträffat sedan denna senast prövades av riksdagen. Utskottet får därför under hänvisning till sina ovan återgivna uttalanden i ämnet hemställa,

att förevarande motion, II: 36, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 28 februari 1967

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herr Erik Svedberg, fröken Mattson, herrar Hjorth, Arvidson, Ernulf, Svanström, Schött och fru Lilly Ohlsson;

från andra kammaren: fru Gärde Widemar, herr Ekström i Björkvik, herr Svensson i Vä*, fröken Bergegren, herrar Gustafsson i Borås, Martinsson, fru Lindekvist och herr Fridolfsson i Stockholm.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fröken *Mattson* och fröken *Bergegren*.